

KAPŁAŃSTWO I DUCHOWNI W OCENIE MŁODZIEŻY W DIECEZJI KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKIEJ

Wstęp – socjologiczne ujęcie problematyki kapłaństwa instytucjonalnego

Odbiór Kościoła instytucjonalnego oraz duchowieństwa przez katolików jest jednym z bardziej kontrowersyjnych tematów obecnych w dyskursie publicznym obejmującym zagadnienia religijne. Ścierają się przy tym wzajemne oczekiwania, rozmaite doświadczenia wynikające z kontaktów pomiędzy świeckimi a duchowieństwem czy poglądy na temat tego, kim duchowny powinien dzisiaj być. W komentarzach publicystycznych zauważa się, że w tym obszarze najbardziej krytyczna jest młodzież. W badaniach z zakresu socjologii religii temat stosunku do duchowieństwa znalazł swojej badawcze miejsce. Sięgając do analiz Rodneya Starka i Charlesa Glocka², zauważyć można, że jednym z parametrów religijności jest parametr wspólnotowy. Nie obejmował on precyzyjnie stosunku do duchowieństwa, ale w toku badań realizowanych m.in. przez Ursulę Boss-Nünning³ czy Władysława Piwowarskiego⁴ pojawił się on jako jeden ze wskaźników. W socjologicznym wymiarze kapłaństwo hierarchiczne jest postawą i zakresem czynności, które ukształtowane i wykonywane jest pod wpływem konfrontacji osobistych potrzeb i aspiracji człowieka z potrzebami i aspiracjami grup jej odniesienia. Edward Ciupak zauważa, że kapłaństwo chrześcijańskie, choć różni się charakterem sakramentalnym od instytucji kapłaństwa w religiach wcześniejszych, to pod względem hierarchii i zakresu władzy kształtowało się podobnie jak wcześniejsze formy kapłaństwa⁵. Józef Baniak doprecyzowuje, że przedmiotem zobowiązań księdza, z woli Kościoła, są posługi kapłańskie przeznaczone dla świeckich wiernych. Kandydat na kapłana, wyrażając zgodę na wymagania Kościoła, obliguje się dobrowolnie i świadomie do respektowania i realizowania zobowiązań dotyczących stanu kapłańskiego – a co za tym idzie, do przyjęcia właściwego stylu życia i spełniania zadań należących do księdza. Jak podkreślają badacze, kapłaństwo w ujęciu socjologicznym jest

¹ Ks. dr Remigiusz Szauer, doktor nauk społecznych, teolog, politolog; zainteresowania badawcze: socjologia religii, socjologia moralności, socjologia młodzieży, nowe zjawiska religijne; Nadnotecki Instytut Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza; e-mail: ks.remigiusz@wp.pl.

² Rodney Stark, Charles Y. Glock, „Dimension of Religious Commitment”, w: Rodney Stark, Charles Y. Glock, *American Piety* (Berkeley: University of California Press, 2005), 11.

³ Ursula Boss-Nünning, *Dimensionen der Religiosität. Zur Operationalisierung und Messung religiöser Einstellungen* (München–Mainz: Chr. Kaiser Verlag, 1972), 51.

⁴ Władysław Piwowarski, Witold Zdaniewicz, red., *Z badań nad religijnością polską. Studia i materiały*, (Poznań–Warszawa: Wydawnictwo Pallottinum, 1986).

⁵ Edward Ciupak, „Kapłaństwo: powołanie i zawód”, w: *Kult religijny i jego społeczne podłoże*, red. Edward Ciupak (Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1965), 393.

zawodem o charakterze religijnym, spełniającym wszystkie parametry zawodu⁶. Biorąc zatem socjologiczne wymiary badań nad postawami wobec Kościoła i duchowieństwa, celem artykułu jest prezentacja materiału empirycznego zebranego w badaniach na terenie diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Respondenci byli pytani o stosunek do duchownych i sposobu wykonywania przez nich tej misji, a także o przydatność księży dzisiaj, o ocenę zalet i wad osobowych oraz zawodowych księży, a także o pogląd na temat celibatu duchownych.

1. Metodologia badań i cechy demograficzne badanych

Do badań ilościowych wykorzystano wywiad kwestionariuszowy, który zrealizowany został metodą ankiety audytoryjnej. Wyłonienie próby badawczej dokonane zostało techniką dwustopniowego doboru losowo-kwotowego. Z uwagi na liczebność populacji uczniów szkół średnich, kluczem dla uporządkowania doboru próby i przygotowania operatu losowania stało się sporządzenie wykazu szkół średnich na terenie diecezji. Po uporządkowaniu alfabetycznym wpisano placówki do operatu losowania, z którego wylosowane zostały te objęte badaniami. Dobór próby studenckiej uwzględniający trzy uczelnie znajdujące się na terenie diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, a więc: Politechnikę Koszalińską w Koszalinie, Akademię Pomorską w Słupsku i Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Pile, podzielony został na następujące części: w pierwszej skonstruowany został operat losowania, a następnie dla wydziałów lub instytutów wyszczególniono właściwe im kierunki studiów. Pod uwagę zostały wzięte wyłącznie studia stacjonarne, tak aby zniwelować zakłócenia dla zmiennej wiek, który wynika z podjęcia kształcenia akademickiego po ukończeniu szkoły średniej.

Podstawę przeprowadzenia charakterystyki społeczno-demograficznej uczniów szkół średnich i studentów uczelni wyższych uczestniczących w badaniach stanowią ich cechy demograficzne i społeczne, które sami ukazali w ankietach badań ilościowych, czyli: płeć, typ szkoły, rok nauki w danej szkole, miejsce zamieszkania, typ rodziny pochodzenia czy deklarowana przez respondentów religijność rodziny. W badaniach realizowanych wśród młodzieży wzięło udział 706 kobiet i 498 mężczyzn, co wyrażają odsetki procentowe 58,6% (w przypadku kobiet) i 41,4% (w przypadku mężczyzn) oraz uwzględniając typ szkoły – 863 uczniów szkół średnich i 341 studentów, co stanowi kolejno 71,7% i 28,3% całej populacji. 35,2% badanych stanowią uczniowie klas pierwszych szkół średnich, 39,5% uczniowie klas maturalnych, 14,4% studenci pierwszego roku i 10,9% studenci trzeciego roku pierwszego stopnia studiów. Biorąc pod uwagę typ szkoły respondentów, warto zwrócić uwagę, że z racji przewagi liczbowej uczniów w całej populacji młodzieży w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej dobrana próba zawiera większą liczbę uczniów niż studentów. Większość respondentów pochodzi z gmin miejskich (ponad 61%), natomiast z gmin wiejskich pochodzi 38,5% badanych.

⁶ Józef Baniak, *Portret księdza w wyobrażeniach i ocenach polskiej młodzieży. Studium socjologiczne* (Kraków: Wydawnictwo Nomos, 2013), 91–92; Józef Baniak, *Ksiądz w oczach młodzieży. Studium Socjologiczne* (Poznań: W drodze, 1994), 41.

Wśród zmiennych niezależnych punktem odniesienia dla opracowania uzyskanego materiału empirycznego są także autodeklaracje wiary religijnej. Największą grupę spośród respondentów stanowią respondenci określający siebie jako wierzący, 45,9%. Biorąc pod uwagę płeć badanych, zdecydowanie więcej kobiet deklaruje wiarę, bo aż 51,4%, względem 38 % mężczyzn. Głęboko wierzący respondenci stanowią 5,8% badanej populacji. Tu z kolei znajduje się 6,6% mężczyzn, natomiast wśród kobiet 5,2% składa taką autodeklarację. Na przeciwnym, względem autodeklaracji „głęboko wierzący” punktem na osi stosunku respondentów do wiary religijnej stanowią odpowiedzi respondentów określających siebie jako „niewierzący”, którzy stanowią 10,1% populacji badanych. Podobnie jak w przypadku respondentów „głęboko wierzących”, więcej mężczyzn, bo 13,1% złożyło taką autodeklarację, względem 8,8% kobiet. Przewagę mężczyzn dostrzec można także z jednej strony w autodeklaracjach „niezdecydowany, ale przywiązany do tradycji”, bo osiągają one wartość 24,1%, względem 18,6% dla kobiet oraz z drugiej strony w autodeklaracjach „wątpiący – poszukujący”, gdzie 10,% stanowią mężczyźni, względem 7,9% kobiet, przy 8,8% takich autodeklaracji z całej próby badawczej.

2. Rola religijna księży w ocenach badanych

Swoją misję prowadzenia wiernych Kościoła realizuje przede wszystkim przez duchownych. Edward Ciupak podkreśla przy tym, że „w społecznym podziale pracy kapłanom przypadły czynności pozaprodukcyjne, w efekcie czego sami zaangażowali się aktywnie w rozwój kultury, nauki i oświaty. W katolicyzmie kapłaństwo stanowi instytucję zawodową, której odpowiadają dwa podstawowe kryteria: działalność przeznaczona dla innych ludzi i działalność oparta na uprzednim przygotowaniu w formie wykształcenia profesjonalnego oraz formacji religijnej, duchowej i moralnej”⁷. Działalności kapłańskiej nie można realizować bez uzyskania sakramentu święceń w II stopniu, a wszelkie działania, od nauczania i krzewienia wiary religijnej, przez celebracje liturgiczne i pozostawanie, jak określa to religia katolicka, w relacji i komunii z Bogiem, służą prowadzeniu siebie i innych do zbawienia. Zwraca na to uwagę Józef Baniak, wskazując, że „do urzędu kapłańskiego należą więc specyficzne, niespotykane w innych urzędach (zawodach) czynności – utwierdzanie ludzi w wierze religijnej, celebrowanie mszy i innych nabożeństw, kształtowanie religijności katolików świeckich (nauczaniem) i własnym przykładem, realizowanie w osobistym życiu zasad profetyzmu i wskazań ewangelicznych. Zadania te są zarezerwowane dla księdza na mocy święceń kapłańskich i misji kościelnej udzielonej mu przez biskupa. Stąd żaden inny mężczyzna, niewyposażony w te cechy i uzdolnienia, nie może wykonywać tych zadań w Kościele”⁸.

W doktrynie Kościoła rola duchownych ukazana jest jako szczególna, a ich posługa, zwłaszcza sakramentalna, niezbędna do realizowania misji zbawienia w Kościele.

⁷ Ciupak, „Kapłaństwo: powołanie i zawód”, 393.

⁸ Józef Baniak, „Praktyki religijne katolików XX wieku – analiza socjologiczna”, *Studia Gnesnensia* 16 (2002): 285.

Pojawiają się jednak głosy, jak choćby taki: „bez ludzi wiara by nie przetrwała. I może zabrzmi to dość ostro i brutalnie – zresztą większość księży w Polsce nie może w to jeszcze uwierzyć – ale Kościół bez księdza też może istnieć (...) misje pokazują, że czasem nawet nie musi być księdza, żeby coś dalej żyło. Choć oczywiście bez niego nie będzie sakramentów. W gruncie rzeczy Kościołowi w równym stopniu potrzebny jest czynnik i świecki, i duchowny. Ale jak ktoś myśli, że do wszystkiego potrzebny jest ksiądz, to jest w błędzie”⁹. Choć z powyższego stwierdzenia nie wynika jednoznacznie, że księża nie są potrzebni do realizacji przez Kościół swej misji, respondenci zostali zapytani o stosunek do tej kwestii. Poniżej zestawione są w tabeli wyniki odpowiedzi.

Tab. 1. Możliwość prowadzenia wiernych do zbawienia przez Kościół bez duchownych w ocenach respondentów (w procentach)

Ocena	kobieta N=706	mężczyzna N=498	uczeń N=863	student N=341	razem N=1204
zdecydowanie tak	8,1	12,0	8,9	11,7	9,7
raczej tak	27,8	24,9	24,9	29,6	26,2
trudno powiedzieć	39,4	35,6	39,0	37,4	38,2
raczej nie	18,6	19,1	19,9	16,0	18,8
zdecydowanie nie	6,1	8,4	7,3	5,3	7,1
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pogląd wskazujący na możliwość prowadzenia wiernych do zbawienia bez pomocy duchownych wyraża ponad 35% badanych, względem 25,9% respondentów wykluczających taką możliwość. Co ciekawe, przewagę posiadają respondenci niezdecydowani na którąkolwiek z opcji, co oddaje odsetek ponad 38% badanych. Nieznacznie częściej opcję prowadzenia Kościoła bez duchownych widzą ze względu na płeć – mężczyźni i ze względu na typ szkoły – studenci. Należy jednak zaznaczyć, że mężczyźni częściej wskazują na odpowiedzi krańcowe – zdecydowanie tak i zdecydowanie nie. Z kolei kobiety i uczniowie częściej wstrzymują się od głosu.

Różnicując uczniów i studentów pod względem etapu edukacji, warto zauważyć, że „obrońcami” duchownych w realizowaniu misji zbawczej Kościoła są uczniowie klas pierwszych. Wśród uczniów klas pierwszych jest największy odsetek respondentów deklarujących zdecydowane poparcie dla Kościoła. Za „raczej konieczną” obecność duchownych w Kościele uznają uczniowie klas pierwszych, ale także maturzyści. Studenci stanowią w tej kwestii mniejszość, uznając, że obecność duchownych w zbawczej misji Kościoła jest raczej niepotrzebna (tak uważa większość studentów trzeciego roku) bądź zdecydowanie zbędna (w ten sposób odpowiada najwięcej studentów pierwszego roku).

⁹ Karolina Sarniewicz, „«Szalency Pana Boga». Ks. Kazimierz Sowa: Kościół bez księdza też może istnieć. Udowadniają to misje”, *Polska Times*, 25.07.2015, dostęp 3.01.2017, <http://www.polskatimes.pl/artukul/4686820,szalency-pana-boga-ks-kazimierz-sowa-kosciol-bez-ksiedza-tez-moze-istniec-udowadniają-to-misje,id,t.html>.

Ciekawy wynik oddają odpowiedzi respondentów pochodzących ze wsi. O ile we wcześniejszych wskaźnikach wykazywali zwiększoną akceptację dla kwestii religijnych i nauczania Kościoła, o tyle w tym przypadku, opowiadają się w większej części, zdecydowanie za brakiem konieczności obecności księży w misji Kościoła. Zdecydowane „nie” w tej kwestii wypowiadają z kolei ankietowani z miast powyżej 30 tys. mieszkańców.

Choć ponad 30% głęboko wierzących respondentów nie widzi możliwości, aby Kościół prowadził wiernych do zbawienia bez pomocy duchownych, to jednak ponad 20% respondentów z taką autodeklaracją wiary jest zdania, że duchowni nie są potrzebni do realizacji tej misji. Co jednak wymaga podkreślenia, to fakt, że aż 47% głęboko wierzących nie posiada zdania w tej kwestii. Odsetki odpowiedzi krańcowych w obydwu przypadkach wskazują na większą potrzebę obecności duchownych w misji zbawienia ze strony głęboko wierzących aniżeli wierzących. W obydwu przypadkach wysokie odsetki wstrzymujących się od głosu pokazują na brak refleksji w tej sprawie. Duchowni zatem nie są przez młodzież identyfikowani jako ktoś konieczny dla realizowania misji zbawczej Kościoła, zatem można wnioskować, że respondenci widzą rzeczywistość Kościoła, w której duchownych nie ma. Nie jest to wyraźna większość, tym niemniej, szczególnie w przypadku głęboko wierzących i wierzących, nieznacznie wyższe odsetki akceptujące taki stan rzeczy nie mogą umknąć uwadze badacza.

W przypadku autodeklaracji praktyk religijnych rozkłady odpowiedzi są zbliżone. Respondenci praktykujący częściej niż w niedzielę w 46,6% przypadkach opowiadają się za koniecznością obecności duchownych w zbawczej misji Kościoła, 16,1% deklaruje, że Kościół mógłby prowadzić wiernych do zbawienia bez duchownych. W przypadku praktykujących systematycznie co niedzielę proporcje nieznacznie odwracają się. 33,6% stwierdza, że Kościół mógłby prowadzić wiernych bez pomocy duchownych. 28,8% jest odmiennego zdania. Bardzo podobnie odpowiadali praktykujący niesystematycznie. 33,6% z nich opowiedziało się za dopuszczeniem nieobecności księży w prowadzaniu wiernych do zbawienia, a 23,7% zauważyło obecność duchownych za konieczną. Analizując wyniki pod kątem autodeklaracji praktyk, zauważyć można również wysoki odsetek respondentów odpowiadających „trudno powiedzieć”. Dla przykładu, w przypadku respondentów praktykujących częściej niż w niedzielę, praktykujących systematycznie co niedzielę i praktykujących niesystematycznie wynik ten oscyluje w przedziale 37%–40%.

Zarówno w przypadku autodeklaracji wiary, jak i autodeklaracji praktyk religijnych należy zauważyć, że im niższa intensywność wiary czy praktyk religijnych, tym mniejsza potrzeba obecności duchownych w prowadzeniu wiernych do zbawienia.

3. Zapotrzebowanie na księży w dzisiejszym świecie w ocenach badanych

W społecznym wymiarze kapłaństwo instytucjonalne jest ściśle związane z grupą społeczno-religijną i ma ono przez to wspólnotowy charakter¹⁰. Louis Dingemans dodat-

¹⁰ Piotr Taras, *Spoleczne uwarunkowania i motywy wstąpienia do zakonnego seminarium duchownego* (Poznań–Warszawa: Wydawnictwo Pallottinum, 1972): 18.

kowo precyzuje, że mężczyzna, który chce zostać księdzem, z reguły widząc w ideale pracy dla innych ludzi dobro i piękno, dostrzega w wyborze drogi życia możliwości własnego oddziaływania na postawy ludzi i zachowania w różnych okolicznościach i sytuacjach życiowych poprzez umocowanie religijne. Posługa ta stanowi wartość, której nie ma w innych zawodach¹¹. Z tej konstatacji rodzi się pytanie o to, czy społeczeństwo, wobec którego ta posługa jest realizowana, odczuwa zapotrzebowanie na przewodników duchowych.

W świetle badań nad postrzeganiem duchowieństwa przez młodzież Józef Baniak przedstawił dane, z których wynika, że ponad 38% ankietowanych nie dostrzega zapotrzebowania na księży w dzisiejszych czasach, a ponad 53% widzi, że zawód księdza jest dzisiaj pożądanym. Biorąc pod uwagę status duchownych, socjologiczne interpretacje kapłaństwa instytucjonalnego, jak i status społeczny księży w społeczeństwie, zadano pytanie respondentom, jak oni postrzegają zapotrzebowanie na księży i ich działania w dzisiejszym społeczeństwie. Poniżej w tabeli zestawione są wyniki z odpowiedziami respondentów wyrażonych procentowo.

Tab. 2. Zapotrzebowanie na księży w ocenach badanych (w procentach)

Ocena	kobieta N=706	mężczyzna N=498	uczeń N=863	student N=341	razem N=1204
zdecydowanie tak	7,2	8,4	8,5	5,9	7,7
raczej tak	19,7	15,9	18,1	18,2	18,1
trudno powiedzieć	23,1	23,9	24,5	20,7	23,2
raczej nie	37,1	37,3	35,6	41,1	37,1
zdecydowanie nie	12,9	14,5	13,3	14,1	13,5
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ponad 1/4 ankietowanej młodzieży dostrzega zapotrzebowanie na księży w dzisiejszych warunkach. Tymczasem połowa badanych uważa, że taka potrzeba nie istnieje. Uwzględniając zróżnicowaną siłę tego odniesienia, zdecydowane zdanie potwierdzające potrzebę istnienia takiego zawodu deklaruje 7,2%, brak potrzeby o 5,7 punktów procentowych respondentów więcej. Nieznacznie częściej potrzebę księży zauważają kobiety, choć wśród mężczyzn nieznacznie więcej jest tych, którzy taką potrzebę zauważają zdecydowanie. Większość respondentów obu płci nie widzi zapotrzebowania na księży w dzisiejszej rzeczywistości. Pomiędzy uczniami a studentami nie zachodzą istotne różnicowania odpowiedzi pod względem wyrażenia zapotrzebowania na księży w dzisiejszych czasach, chociaż brak zapotrzebowania na księży deklaruje nieznacznie więcej studentów. Opowiedzenie się zdecydowanie za potrzebą istnienia księży w dzisiejszych czasach jest częściej udziałem uczniów na obu poziomach klas oraz respondentów pochodzących z dużych miast i rodzin wierzących–praktykujących.

¹¹ Louis Dingemans, „Przyczynek do socjologii powołań”, tłum. Zofia Skórzyńska i in., w: *Socjologia religii. Wprowadzenie*, oprac. F. Houtart (Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy, 1962), 146–147.

Zdecydowane „nie” dla zapotrzebowania na księży wypowiadają głównie studenci pierwszego roku, ale też uczniowie klas pierwszych, także respondenci z małych i średnich miast, z rodzin niewierzących, obojętnych religijnie i praktykujących świątecznie. W przypadku odpowiedzi skategoryzowanych w skali Likerta poprzez sformułowanie „raczej tak” bądź „raczej nie” nie zachodzą istotne różnicowania. Największy odsetek wstrzymujących się od głosu jest wśród maturzystów oraz respondentów pochodzących ze wsi.

Biorąc pod uwagę autodeklarację wiary, należy podkreślić, że potrzeba duchownych w życiu społecznym i indywidualnym jest związana z intensywnością wiary religijnej. Stąd wśród obojętnych i niewierzących odnotować można wysoki wskaźnik braku potrzeby księży w dzisiejszym świecie. Podobnie ustosunkowali się respondenci wątpiący. Zatem głęboko wierzący respondenci zauważają potrzebę istnienia zawodu – posługi księdza w 60% odpowiedzi, z czego w 30% deklaracja ta ma charakter zdecydowany. Z kolei również 30% z nich stwierdza, że potrzeby takiej nie ma. W przypadku respondentów wierzących blisko 30% stwierdza istnienie takiego zapotrzebowania, a prawie 45% wierzących neguje taką potrzebę. Respondenci niezdecydowani, ale przywiązani do tradycji również w dominującej części nie zauważają istnienia potrzeby na zawód księdza. Jest to dość ważny wskaźnik w kontekście diagnoz związanych z obniżeniem się liczby zgłaszających się do seminarium duchownego. Oprócz przyczyn o charakterze demograficznym należy zauważyć też spadek poczucia zapotrzebowania na księży wśród młodzieży. Z drugiej jednak strony badana młodzież, jak i ich rodziny, socjalizowali się w środowisku, gdzie właściwie nigdy nie było problemów z liczbą duchownych. Można nawet stwierdzić, że w Polsce oczywistą kwestią jest obecność duchownych w przestrzeniach życia społecznego i w strukturze społecznej. Młodzież nie zna więc takich okoliczności, w których duchownych wyraźnie by brakowało bądź odczuwalny byłby ich deficyt. Obecność księży w parafii, liczba mszy niedzielnych (zwłaszcza w dużych miastach), katecheza w szkole, dostępność do kancelarii czy odwiedzin w ramach tzw. „kolędy” sprawiają, że deficyt kadrowy czy powołaniowy odczuwalny jest w badanej diecezji bardziej na poziomie Kościoła instytucjonalnego aniżeli w świadomości badanych (nawet głęboko wierzących i wierzących), którzy widzą raczej przesyt niż niedosyt obecności kleru i to, w ich odbiorze, nieproporcjonalny do dzisiejszych potrzeb. Skutki braków zgłoszeń do seminarium diecezjalnego badani – zwłaszcza głęboko wierzący, wierzący czy przywiązani do tradycji, a nade wszystko praktykujący systematycznie – będą tak naprawdę mogli odczuć za kilkanaście lat. Uzupełniając więc opis o autodeklaracje praktyk religijnych, należy zauważyć, że: wśród respondentów uczęszczających co niedzielę i częściej (52,5%), jak i systematycznie w niedzielę (34,6%) oraz niesystematycznie (21,4%) zaobserwować można najwyższe wskaźniki zapotrzebowania na księży. Chociaż takie zdanie deklaruje nawet 1/5 niepraktykujących (podczas gdy niewierzących nawet 22%). Wstrzymującymi się od głosu najczęściej są praktykujący z okazji świąt, a także praktykujący niesystematycznie. Zwraca uwagę także to, że blisko 43% respondentów, którzy są obecni w niedzielę w kościele parafialnym, stwierdza, że dziś zapotrzebowanie na księży wyczerpało się. Ponad połowa praktykujących od święta i połowa praktykujących

niesystematycznie deklaruje taką samą opinię. W pozostałych przypadkach wartość obserwacji negacji potrzeby na księży dzisiaj przekracza 60%.

Warto też podkreślić względną zgodność poglądów wśród osób deklarujących zdecydowanie w określeniu swojego stanowiska. 31% respondentów, którzy w odpowiedzi na pytanie o to, czy Kościół mógłby prowadzić wiernych do zbawienia bez duchownych, deklarują – zdecydowane „nie”, w pytaniu o zapotrzebowanie na księży wyrażają zdecydowane „tak”. Respondenci wybierający zakresy odpowiedzi oznaczone kategorią „raczej” nie zawsze pozostają w zgodności pomiędzy deklaracją o zapotrzebowaniu na księdza a deklaracją o potrzebie obecności duchownych w prowadzeniu wiernych do zbawienia. Takie deklaracje składa ponad 20% badanych wskazujących, że duchowni nie są niezbędni w prowadzeniu wiernych do zbawienia, wskazując jednocześnie na zapotrzebowanie na pełnienie funkcji księdza.

4. Wady i zalety duchownych w świetle wypowiedzi badanych

Podczas badań socjologicznych w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej poproszono uczniów szkół średnich i studentów uczelni wyższych o wskazanie cech pozytywnych, którymi powinien charakteryzować się ksiądz. Drugie pytanie dotyczyło wad osobowych i zachowań negatywnych księży, które stanowczo nie pasują do cech kapłańskich. Z uwagi na otwarty charakter pytania respondenci mieli zupełną swobodę w doborze obu typów cech duchownych. Z realizowanych w latach 70. badaniach Stefana Dobrzanowskiego na temat wyobrażeń i ocen młodzieży szkół średnich dotyczących charakterystyki osobowej i zawodowej księży parafialnych wywnioskować można, że młodzi respondenci preferowali wyraźnie świeckie cechy osobowe i działania zawodowe księży, natomiast ich cechy i działania religijne lokowali na drugim miejscu we własnej klasyfikacji¹². Podobne wnioski wyciąga Józef Baniak z badań własnych zrealizowanych w 2008 r. Autor stwierdza, że młodzi katolicy, preferując świeckie cechy i działania księdza, chcą w pierwszej kolejności widzieć w nim dobrego człowieka, o wysokim poziomie moralności osobistej i poczuciu własnej godności, lecz jednocześnie szanującego godność i wolność innych ludzi, a dopiero potem widzą w nim kapłana profesjonalnie wykonującego swoje zadania kapłańskie, zatroskanego o wiarę, religijność i duchowość swoich wiernych świeckich¹³.

Powyższe wnioski z badań stały się przesłanką do zbadania obrazu duchownych w świadomości badanej młodzieży z terenu diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Tabela obejmuje odpowiedzi na pytanie: „Jakimi pozytywnymi cechami powinien odznaczać się ksiądz?” oraz „Wskaż wady osobowościowe i zawodowe księży”. Oprócz kilku przykładowych cech, które zostały podpowiedziane respondentom, pytanie miało cha-

¹² Stanisław Dobrzanowski, „Młodzież o kapłaństwie i kapłanach”, *Chrześcijanin w Świecie* 50 (1977): 102.

¹³ Baniak, *Portret księdza w wyobrażeniach i ocenach polskiej młodzieży. Studium socjologiczne*, 171; Janusz Mariański, „Postawy młodzieży wobec duchowieństwa parafialnego”, w: Janusz Mariański, *Emigracja z Kościoła. Religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych* (Lublin: Wydawnictwo KUL), 434.

rakter otwarty. Spośród przykładów wskazanych przez respondentów utworzone zostały kategorie pozwalające podobne odpowiedzi ująć w sposób ujednolicony. Rozkłady procentowe obydwu aspektów pytania zawiera poniższe zestawienie.

Tab. 3. Zalety duchownych w ocenach respondentów (w procentach)

Cechy	kobieta N=706	mężczyzna N=498	uczeń N=863	student N=341	razem N=1204
a. Cechy osobowe i zachowania księży o charakterze religijnym					
wykazujący się powołaniem	60,2	62,8	61,8	61,1	61,4
głęboko wierzący	60,6	60,0	61,5	59,8	60,3
pobożny	58,7	56,5	57,1	57,8	57,4
żyjący według zasad, które sam głosi	59,1	60,2	61,3	57,9	59,6
modlący się często	53,9	52,6	52,8	53,6	53,1
przestrzegający celibatu	53,2	55,5	55,1	53,7	54,2
dobry katecheta	48,5	49,5	50,2	48,6	49,3
troszczący się o liturgię	40,6	41,6	43,8	40,5	41,3
dobry kaznodzieja	48,2	42,8	43,2	48,1	45,3
troszczący się o wiarę ludzi	38,6	37,1	35,6	37,1	37,2
przewodnik duchowy ludzi młodych	70,3	68,5	71,4	66,8	69,6
dba o Kościół	19,1	16,8	11,8	15,8	15,3
kochający Kościół	14,6	13,5	15,2	12,5	13,7
dbający o parafię	20,1	21,3	20,5	22,1	20,6
słuchający biskupa	15,8	16,3	14,5	15,2	15,2
średnia ocen	44,1	43,6	43,7	43,3	43,7
b. Cechy osobowe i zachowania księży o naturalnym charakterze					
przystępny	72,3	73,5	73,6	72,5	72,7
pomocny	61,3	59,6	60,3	61,4	60,5
sprawiedliwy	36,3	30,2	27,2	31,2	30,5
szanujący ludzi	71,2	70,5	70,4	74,5	71,2
tolerancyjny	75,2	72,5	73,6	71,8	73,4
łagodny	32,4	26,3	28,6	33,1	29,9
bezinteresowny	56,4	52,1	58,1	53,5	54,9
słuchający ludzi	71,5	68,2	67,4	69,4	69,0
kulturalny	68,9	63,9	69,8	64,3	67,5
inteligentny	60,3	58,1	61,5	59,6	59,5

wykształcony	62,2	64,8	62,7	60,5	62,7
elokwentny	48,6	49,2	50,6	48,9	49,4
radosny	70,1	69,5	71,4	68,4	69,3
mający poczucie humoru	72,5	73,1	74,4	71,5	72,6
konsekwentny	49,2	50,2	49,6	43,1	48,2
esteta	21,4	17,6	22,4	18,2	19,6
bez nałogów	41,5	35,5	40,9	34,4	39,1
uczciwy	51,7	48,4	56,5	43,5	50,8
odważny	34,5	28,1	31,7	32,3	31,8
dyskretny	41,6	46,1	44,3	42,6	43,8
apolityczny	41,8	41,5	38,6	49,4	41,7
średnia ocena	52,9	52,3	53,9	52,5	52,9

Zauważyć można, że udzielając odpowiedzi na pytanie, respondenci częściej zwracają uwagę na cechy świeckie (52,9%) aniżeli na religijne (43,7%), co wskazywałoby, że respondenci większą wagę przywiązują do tego, jakim ksiądz jest człowiekiem, niż jaka jest jego pobożność. Wśród cech świeckich najwyżej notowane są w zestawieniu ogólnym: przystępność i otwarcie na ludzi, poczucie humoru, radość, szacunek do ludzi, ale też elokwencja, umiejętność słuchania i wykształcenie. Wśród kobiet istotną rolę spełnia tolerancja, poczucie humoru i umiejętność słuchania. Dla mężczyzn najważniejszą rolę odgrywa przystępność, ale też obok wymienionych cech – radość. Uczniowie w pierwszej kolejności przywiązują wagę do poczucia humoru i tolerancji, a studenci do szacunku do ludzi. To, co powtarza się wśród cech religijnych najczęściej, to oczekiwanie, a zarazem dowartościowanie pozytywnej cechy duchownego, jaką jest umiejętność rozumienia i bycia przewodnikiem dla ludzi młodych. Istotne znaczenie ma też wykazywanie się powołaniem, głęboka wiara religijna, spójność zasad głoszonych z realizowanymi w życiu czy też osobista pobożność i troska o modlitwę. Umiejętność przewodzenia duchowego wśród młodzieży jest wymieniana na pierwszym miejscu w przypadku zarówno obu płci, jak i typu szkoły. Dla kobiet na szczycie zalet religijnych księży znajduje się głęboka wiara i wykazywanie się powołaniem, a także życie według głoszonych zasad. Mężczyźni przywiązują wagę, obok zdolności do pracy z młodzieżą, do tego, żeby widać było, że ksiądz jest z powołania, spójności zasad, głębokiej wiary oraz przestrzegania celibatu. Uczniowie i studenci wskazują na podobne zalety, choć w nieco innej kolejności.

Wskazane przez respondentów wady zostały pogrupowane w kategorie, które zawiera tabela. Warto zauważyć, że respondenci z większą łatwością wskazują na wady aniżeli na zalety.

Tab. 4. Wady osobowe i zawodowe księży w ocenie badanych (w procentach)

Cechy	kobieta N=706	mężczyzna N=498	uczeń N=863	student N=341	razem N=1204
a. Wady osobowe i zawodowe księży o charakterze religijnym					
brak wiary w Boga	83,8	67,3	75,4	81,1	77,0
brak modlitwy	45,1	41,2	49,9	47,8	49,3
zaniedbuje pracę parafialną	64,4	67,4	56,1	60,7	57,4
traktuje bycie księdzem jak pracę zarobkową	79,0	86,7	82,4	81,8	82,2
łamie celibat	70,3	64,2	65,8	72,8	67,4
odprawia mszę w sposób niedbały	69,8	64,3	68,9	63,9	67,5
lekceważy katechezę	71,4	55,3	65,5	62,8	64,8
głosi słabe kazania	63,5	55,8	49,8	62,2	60,3
żyje w sprzeczności z Ewangelią	70,5	65,5	70,3	63,9	68,4
źle spowiada	88,4	80,1	85,2	84,5	85,0
nie dba o wiarę parafian	62,9	54,8	53,8	74,2	59,6
nie dba o wiarę młodzieży	72,1	74,3	75,5	68,8	72,7
nie ufa Kościołowi	22,7	27,5	25,6	22,3	24,6
jest religijnym fundamentalistą	76,8	62,0	70,1	72,2	70,7
średnia ocen	67,1	61,8	63,8	65,6	64,6
b. Wady osobowe i zawodowe księży o naturalnym charakterze					
materialista	89,0	93,5	91,1	93,5	91,8
formalista	77,3	73,9	73,6	81,8	75,9
prowadzi świecki styl życia	51,2	47,9	53,5	56,1	49,8
zarozumiały	48,7	50,5	49,2	50,2	49,4
osądza ludzi po pozorach	53,9	60,8	55,9	59,0	56,8
arogancki	78,2	76,9	77,4	78,1	77,5
aspoleczny	44,4	39,5	41,3	44,9	44,3
hipokryta	86,0	90,2	88,3	86,3	87,5
nieuczciwy	65,5	70,5	70,2	63,6	68,4
zacofany życiowo	81,2	62,8	71,7	78,5	73,7
źle wykształcony	57,4	50,7	54,8	54,3	54,6

mieszka się w politykę	76,0	80,1	78,3	77,1	77,7
mściwy	70,3	65,5	70,2	63,9	68,6
brak poczucia humoru	33,9	29,5	30,4	36,4	32,2
alkoholik	53,4	59,6	51,4	56,2	53,6
hazardzista	27,2	27,5	29,1	22,9	27,3
żyje z kobietą	51,7	48,4	56,5	43,5	50,8
molestuje seksualnie	95,6	94,4	95,5	94,1	95,1
rozplotkowany	50,5	45,1	50,3	43,6	48,8
nie pomaga ludziom	61,8	63,5	68,6	69,4	64,7
średnia ocena	65,3	61,5	62,9	62,7	63,1

Wadą dyskwalifikującą duchownego, która najczęściej pojawia się w kwestionariuszach, jest nieuporządkowanie seksualne przejawiające się w aktach przestępczych, przede wszystkim w molestowaniu. Kolejną wadą akcentowaną przez zdecydowaną większość respondentów jest materializm duchownych. Społeczna wrażliwość na przejawy przywiązania do dóbr materialnych widoczna jest po reakcjach młodych internautów na wypowiedzi papieża akcentujące te przywary księży czy zakonników. Znalazło to też swój wyraz w kwestionariuszach. Wysoka częstotliwość wskazań dotyczy hipokryzji, arogancji i ingerencji w sprawy polityczne. W przypadku kobiet, obok wskazanych, wysoko notowane są takie wady jak: arogancja, nadmierny formalizm w relacjach z wiernymi i zacofanie oraz anachroniczne poglądy na życie. Podobne zdanie wyrażają mężczyźni, a także, uwzględniając wiek i edukację, uczniowie i studenci. Ponadto młodzież zauważa negatywne nastawienie duchownych do mszy, łamanie czy lekceważenie celibatu. Wśród wad o charakterze religijnym najbardziej uciążliwa i najczęściej wymieniana jest nieumiejętność bądź lekceważenie spowiedzi, a także traktowanie posługi księdza jako pracy zarobkowej. Brak wiary w Boga i brak troski o wiarę młodzieży to kolejna przywara, którą zauważają respondenci. Ponadto młodzież badana nie akceptuje fundamentalizmu religijnego duchownych. Najrzadziej wskazywany jest brak zaufania do Kościoła. Odpowiedzi nie są zróżnicowane przy uwzględnieniu płci czy typu szkoły.

Uwzględniając zakres zalet i wad tak osobowościowych, jak i zawodowych księży, z którymi mniej lub bardziej bezpośrednio mają kontakt respondenci, postawiono także pytanie, czy niemoralne życie księdza miałoby wpływ na ich wiarę. Odpowiedzi respondentów wyrażone procentowo zawiera tabela.

Tab. 5. Wpływ niemoralnego życia księży na wiarę respondentów (w procentach)

Ocena	kobieta N=706	mężczyzna N=498	uczeń N=863	student N=341	razem N=1204
zdecydowanie tak	25,8	22,1	24,3	24,0	24,3
raczej tak	17,4	16,9	17,8	15,5	17,2
trudno powiedzieć	21,6	24,6	22,3	24,4	22,8
raczej nie	21,2	19,9	19,8	22,9	20,7
zdecydowanie nie	14,0	16,5	15,8	13,2	15,0
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Okazuje się, że nieznacznie więcej respondentów deklaruje, że niemoralne życie księdza ma wpływ na ich wiarę. Ponad 40% respondentów potwierdziło taki pogląd. Ponad 1/5 respondentów nie potrafi odpowiedzieć na pytanie, czy wpłynęłoby to na nich pozytywnie bądź negatywnie. Wśród kobiet dominuje przekonanie, że zdecydowanie niemoralne życie księdza wpłynęłoby na wiarę w Boga. 14% stwierdziło, że zdecydowanie nie miałyby to wpływu na ich wiarę religijną. Wśród mężczyzn dominuje odsetek odpowiedzi wstrzymujących się od opinii. Kolejnym odsetkiem pod względem częstości występowania jest wśród mężczyzn odpowiedź zdecydowanie tak. Uczniowie i studenci odpowiadają podobnie, chociaż różnica pomiędzy odpowiedziami wskazującymi, że niemoralne życie księdza miałyby wpływ na wiarę religijną badanych względem odpowiedzi wskazujących, że nie ma wpływu, w przypadku studentów jest mniejsza i wynosi 3,4 punktu procentowego, a w przypadku uczniów 6,5. Wynika to z faktu, że uczniowie częściej zwracają uwagę, że niemoralność księdza może wpływać na stan ich wiary religijnej. Najczęściej wskazującymi na wpływ moralności księdza na ich życie religijne są respondenci z klas maturalnych, choć najwyższy wskaźnik zdecydowanego wpływu na życie religijne jest wśród studentów pierwszych lat. Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, najczęściej wskazującymi wpływ niemoralnego prowadzenia się księży na stan wiary religijnej są respondenci pochodzący z miast do 30 tys. mieszkańców. Silny wpływ wskazują też mieszkańcy wsi i respondenci z miast powyżej 30 tys. Uwzględniając religijność rodziny, można uchwycić, że poziom wpływu moralności duchownych na stan wiary religijnej wiernych wzrasta ze spadkiem religijnego zaangażowania rodziny, osiągając wartości: 53,9% w przypadku respondentów z rodzin niewierzących i niepraktykujących, 43,8% w przypadku respondentów pochodzących z rodzin obojętnych religijnie, 45,4% w przypadku respondentów z rodzin wierzących, ale niepraktykujących, 39,4% w przypadku respondentów z rodzin praktykujących w święta i 39,7% w przypadku respondentów z rodzin wierzących–praktykujących. Co ciekawe, niewiara bądź zaniechanie praktyk religijnych często powiązane było w historiach respondentów i ich rodzin z negatywnymi doświadczeniami z Kościołem.

Jak zatem kształtują się odpowiedzi respondentów z uwzględnieniem autodeklaracji wiary? Najmniejszy stopień wpływu moralności duchownych na wiarę religijną wykazują respondenci głęboko wierzący. Wśród nich znajduje się jeden z wyższych

odsetków deklaracji o braku wpływu omawianego czynnika na wiarę religijną i wynosi on 51,8%, z czego 32,9% to odpowiedzi zdecydowanie odrzucające taki wpływ. 1/5 głęboko wierzących respondentów zwraca uwagę, że niemoralne postępowanie księdza zmniejszyłoby ich wiarę religijną. 45,6% respondentów deklarujących niewiarę to ci, którzy również nie uwzględniają wpływu pomiędzy życiem księdza a ich wiarą bądź niewiarą. W przypadku niewierzących to jednak nie 1/5, a ponad 40% stanowią deklaracje o istnieniu zależności. Respondenci wierzący w 35,6% deklarują, że niemoralne postępowanie księdza nie ma wpływu na ich osobistą wiarę w Boga. 39,4% wierzących jest odmiennego zdania. 38,7% wątpiących deklaruje brak wpływu pomiędzy postawą duchowieństwa, a wiarą religijną, ale 48,1% deklaruje zdanie odmienne. Wśród niezdecydowanych, ale przywiązanych do tradycji, większa część (49%) jest zdania, że niemoralność duchowieństwa wpłynęłaby na osłabienie ich wiary w Boga. Podobnie jest z obojętnymi religijnie.

5. Celibat w ocenie badanych

Celibat tłumaczony jest z jednej strony jako bezżenność duchownych w niektórych religiach, z drugiej jako wstrzeźliwość płciowa. *Kodeks prawa kanonicznego* uzasadnia to dla Kościoła rzymskokatolickiego w sposób następujący: „Duchowni obowiązani są zachować ze względu na Królestwo niebieskie doskonałą i wieczystą wstrzeźliwość i dlatego zobowiązani są do celibatu, który jest szczególnym darem Bożym, dzięki któremu święci szafarze mogą niepodzielnym sercem łatwiej złączyć się z Chrystusem, a także swobodniej oddać się służbie Bogu i ludziom”¹⁴. W teologicznych uzasadnieniach celibat nazywany jest darem duchownego dla Kościoła, a zarazem od Kościoła. W wymiarze nadprzyrodzonym patrzy się na celibat jako na szczególny charyzmat, którym zostają obdarowane niektóre osoby w Kościele, a którego sens ma charakter chrystologiczny (bo Chrystus był celibatariuszem), eklezjologiczny (służba dla Kościoła i dyspozycyjność względem niego) oraz eschatologiczny (zapowiedź doskonałości tamtego świata)¹⁵. Mimo uzasadnień teologicznych celibat jako fenomen społeczny poddawany jest też krytyce. Wskazuje się przy tym na brak umocowania biblijnego, jego oddziaływanie wbrew naturze czy powód wynaturzeń seksualnych i popełnianych na tym tle przestępstw seksualnych przez duchownych. Kwestie te były także przedmiotem badań socjologicznych¹⁶.

¹⁴ *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu (Poznań: Pallottinum, 1984), kan. 277 § 1; Antoni Bartoszek, „Komplementarność celibatu kapłańskiego i życia małżeńsko-rodzinnego. Refleksja teologiczna”, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 43, 2 (2010): 324.

¹⁵ Paweł VI, *Encyklika „Sacerdotalis caelibatus” Jego Świątobliwości Pawła VI z Bożej Opatrzności papieża do biskupów współbraci w kapłaństwie i wiernych całego świata katolickiego* (Tarnów: Wydawnictwo Biblos, 2002), pkt. 19–25.

¹⁶ Baniak, *Portret księdza w wyobrażeniach i ocenach polskiej młodzieży. Studium socjologiczne*, 229; Michel Rondet, *Celibat ewangeliczny we współczesnym świecie*, tłum. A. Kuryś (Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów), 35.

Badani z terenu diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej byli pytani także o ich stosunek do obowiązkowego celibatu księży. Zestawienie tabelaryczne znajdujące się poniżej zawiera rozkłady procentowe właściwe dla wskazywanych odpowiedzi respondentów.

Tab. 6. Potrzeba zniesienia celibatu duchownych w ocenach badanych (w procentach)

Ocena	kobieta N=706	mężczyzna N=498	uczeń N=863	student N=341	razem N=1204
zdecydowanie tak	33,6	29,0	28,1	40,8	31,7
raczej tak	23,5	26,0	23,5	27,3	24,5
trudno powiedzieć	25,7	27,1	29,8	17,3	26,3
raczej nie	7,8	5,0	7,9	3,5	6,7
zdecydowanie nie	9,4	12,9	10,7	11,1	10,8
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Wśród badanej młodzieży przeważają poglądy zwracające uwagę na potrzebę rewizji stanowiska Kościoła wobec celibatu. 56,2% badanych stwierdza, że jest za zniesieniem celibatu. 17,5% jest za utrzymaniem *status quo*, natomiast ponad 1/4 badanych nie ma sprecyzowanego stanowiska w tej kwestii. Wysokie wskaźniki odpowiedzi respondentów opowiadających się zdecydowanie za zniesieniem celibatu są wyższe względem kategorii dopuszczających taką możliwość. Odpowiedzi kobiet akceptujących zniesienie celibatu osiągają wartość 57%, a wśród mężczyzn 55%, co stanowi większość dla tej zmiennej. Obrońcami celibatu w równym stopniu są kobiety i mężczyźni. Porównując kategorie uczniów i studentów, radykalniejsi są w tym względzie studenci. Pomimo że ponad połowa uczniów jest zdania, że celibat powinien być zniesiony, to studentów z taką opinią jest 68%. Studenci mają w tym względzie bardziej wyrobione zdanie, co pokazuje niższy od uczniów o 12,3 punkty procentowe wskaźnik odpowiedzi wstrzymujących się od opinii. Wzrost zwolenników Kościoła wolnego od zobowiązań bezżenności następuje już w klasie maturalnej, z 49% na 57%, a na trzecim roku studiów osiąga 71%. Wśród studentów kończących naukę tylko 12% nie ma zdania, podczas gdy wśród uczniów klas pierwszych szkół średnich odsetek ten wynosi 32%. 1/5 uczniów klas pierwszych jest za pozostawieniem *status quo* i jest to współczynnik najwyższy. Najbardziej konserwatywni wobec znoszenia celibatu są respondenci pochodzący ze wsi, najbardziej liberalni pod tym względem badani z miast do 30 tys. mieszkańców. Co ciekawe, wysokiej skłonności do znoszenia celibatu nie wykazują respondenci z największych miast diecezji, gdzie można byłoby spodziewać się tendencji modernizowania zastałych schematów i inicjowania nowych rozwiązań. To właśnie mieszkańcy dużych miast nie mają najczęściej zdania w tej kwestii, a ich aprobatą dla celibatu jest zbliżona do mieszkańców wsi. Najniższy współczynnik aprobaty zniesienia celibatu dla duchownych jest wśród respondentów pochodzących z rodzin wierzących-praktykujących (47%), choć i tak jest on wysoki. Najbardziej zdecydowani w tym względzie są respondenci z rodzin niewierzących–niepraktykujących (73%), obojętnych religijnie (67%) oraz deklarujących wiarę bez praktyk (65%). Od-

setek popierających zniesienie celibatu głęboko wierzących jest taki sam jak niemających zdania, tym niemniej jest on najniższy od pozostałych poziomów autodeklaracji. Wśród głęboko wierzących jest też najwyższy współczynnik akceptujących celibat w Kościele. Jeszcze bardziej skonfundowani w zakresie opinii są respondenci wierzący, którzy w 30% udzielonych odpowiedzi nie umieli zająć stanowiska. 48% z nich popiera zniesienie celibatu. Przewaga zwolenników względem znikomej liczby przeciwników znoszenia jest wśród wątpliwych i niezdecydowanych, ale przywiązanych do tradycji religijnych. Stopień aprobaty dla zniesienia obowiązkowej bezżenności księży zwiększa się wraz ze spadkiem wiary religijnej. Podobną sytuację zauważyć można w odniesieniu do autodeklaracji praktyk religijnych. Pokazuje to w pewnym stopniu, że jednak w wiarę religijną wpisany jest obraz duchownego, który jako żyjący w celibacie stanowi ważne odniesienie w prowadzeniu duchowym.

Argumenty respondentów odnoszących się do celibatu pozytywnie można podzielić na dwie grupy: po pierwsze – argumenty teologiczne, po drugie – argumenty praktyczne. W pierwszym wymiarze uzasadnień zwolennicy celibatu podkreślają, że „ksiądz jest po to księdzem, żeby być zaślubionym Chrystusowi”, „ksiądz ma myśleć o Bogu, a nie o rodzinie”, „ksiądz celibatem naśladuje Chrystusa, który mówi o bezżenności dla królestwa niebieskiego”, „dzięki celibatowi księży wyrzekają się rodzin dla dobra innych ludzi, dla których mają czas”. W drugim wymiarze uzasadnienia odwołują się do kwestii życia codziennego: „celibat jest po to, żeby księży nie rozdzielali majątku kościelnego na swoje rodziny”, „Kościół nie dysponuje takim zapleczem, żeby pomieścić wszystkie rodziny księży”, „ksiądz nie byłoby do dyspozycji wiernych, ale musiałby pilnować spraw rodzinnych”, „jakby księży mogli współżyć i mieć żony, to zrobiłaby się z tego tylko zwykła praca zarobkowa, a nie powołanie”. Wśród argumentów akceptujących celibat pojawiły się i takie, które odwoływały się do tradycyjnego obrazu księdza: „po prostu nie wyobrażam sobie, księdza z żoną”. Co istotne, dla większości respondentów słowo celibat nie oznacza bezżenności, co raczej wstrzeźliwość seksualną. Zestawiając proporcjonalnie do częstości, dominują argumenty teologiczne w proporcji 72% do 28%.

Argumenty przeciwników celibatu podzielić można na dwie grupy: po pierwsze, negatywne-prewencyjne i po drugie, pozytywne-liberalne. W tych pierwszych dominują argumenty, które w celibacie widzą podstawowe źródło wynaturzeń lub zbroczeń seksualnych, które są udziałem niektórych duchownych. W wypowiedziach respondentów dominuje wątek pedofilii, ale też, jak określają to respondenci „rodzin na boku”, życia w konkubinacie z kobietami bądź mężczyznami. W drugim przypadku są to argumenty zwracające uwagę, że „każdy ma prawo do szczęścia i miłości”, „mając rodzinę, ksiądz lepiej rozumiałby innych ludzi” oraz „że celibat jest sprzeczny z naturą, w którą wpisany jest popęd seksualny”. Zestawiając proporcjonalnie do częstości, dominują argumenty negatywne w proporcji 65% do 35%.

Wśród badanej młodzieży przeważają poglądy zwracające uwagę na potrzebę rewizji stanowiska Kościoła wobec celibatu, co potwierdza odsetek procentowy. Jednak należy zauważyć, że grupa respondentów opowiadających się za utrzymaniem celibatu wśród duchowieństwa nie jest mało liczna. Po obu stronach respondenci szukają uza-

sadnienia opinii, choć wielu respondentów nie odnosiło się do pytania w sposób opisowy. Chociaż wielu badanych docenia styl celibatyczny wśród księży, to jednak większa część badanych podważa wartość celibatu kapłańskiego, przedstawiając go jako instytucję przeciwną naturze, uniemożliwiającą osobowy rozwój człowieka, stwarzającą okazję do prowadzenia przez kapłanów podwójnego życia oraz doprowadzającą część księży do dezercji.

Zakończenie – w kierunku odpowiedzi na wyzwania pastoralne

Tematyka percepcji duchowieństwa w świadomości społecznej budzi rozmaite emocje i jest częstokroć źródłem dyskusji o Kościele w ogóle. Przy tej okazji w badaniach podkreśla się, że respondenci komunikują, że Kościół nie jest otwarty na zmiany, jakie zachodzą w świecie. Badani zarzucają duchownym interesowanie się sprawami, które nie powinny być w centrum ich zainteresowań, zwłaszcza jeśli chodzi o sprawy polityczne. W ich opinii księża powinni ograniczać publiczne wyrażanie poglądów niezwiązanych z tematyką religii. Innym problemem, artykułowanym w dyskursie publicznym, są niewłaściwe zachowania księży, którzy winni być autorytetami, mentorami, jednak ze względu na swój styl życia mogą przestać nimi być. Zauważyć jednak należy, że respondenci, w opinii których Kościół spełnia swoją misję adekwatnie do powinności wynikającej z jego tożsamości, podkreślają, że daje on wsparcie duchowe, zbliża do Boga oraz ukazuje perspektywę życia wiecznego, pozwala na dzielenie się wiarą z innymi ludźmi. Tym samym Kościół ma być miejscem, w którym duchowni są przewodnikami¹⁷. Potwierdziły to także badania w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Wobec obserwacji wynikającej z badań weryfikacja statystyczna pozwalająca wykazać istnienie faktycznej zależności pomiędzy zmiennymi a autodeklaracjami wiary religijnej wskazuje na istnienie najbardziej wyraźnej współzależności pomiędzy odpowiedziami respondentów a autodeklaracjami wiary religijnej. Siła tej zależności, mierzona współczynnikiem kontyngencji V-Cramera, wynosi $V=0,29$, co oznacza zależność umiarkowaną, choć zauważalną i najwyższą ze wszystkich wskaźników. Im głębsza wiara, tym bardziej przychylny odbiór duchowieństwa, choć nie jest to regułą. Wśród badanych głęboko wierzących znajdują się też osoby nastawione bardzo krytycznie do duchowieństwa.

W wielu kwestiach młodzież nie ma wyraźnie sprecyzowanej opinii. Wyrazem tego jest choćby fakt, że w dominującym odsetku respondenci nie potrafią udzielić odpowiedzi na pytanie, czy Kościół mógłby prowadzić wiernych do zbawienia bez duchownych. W nastawieniu do duchownych często odczuwalny jest dystans i uprzedzenie, choć respondenci wyraźnie doceniają sytuacje, gdy ujawniają się kompetencje duchownych, tak świeckie, jak i religijne. Zauważyć też należy, że większość respondentów nie ma stałych i bezpośrednich kontaktów z duchownymi, a jedynym możliwym kontaktem jest ewentualna katecheza szkolna lub msza. Wielu z badanych deklaruje, że nie potrafi rozmawiać z księdzem, gdyż wydaje im się obcy, a rozmowa mogłaby być nie-

¹⁷ Weronika Pańków, Agnieszka Rak, „Wychowanie rodzinne a autorytet Kościoła wśród młodzieży ponadgimnazjalnej”, *Family Forum* 4 (2014): 154.

zręczna. Pomimo względnie krytycznego stosunku do księży 41,5% badanych stwierdza, że niemoralne życie duchownego rzutowałoby na wiarę respondenta, co pokazuje mimo wszystko rolę duchownych jako autorytetu w sprawach religijnych. Dystans do celibatu deklaruje ponad 56% badanych, pomimo że wśród zalet duchownych 54,2% badanych wskazuje właśnie jego przestrzeganie, a wśród wad 67,4% jego łamanie. Uzyskane wyniki wpisują się w tendencje zauważone w innych badaniach, zwłaszcza w badaniach Józefa Baniaka.

Omawiane wyniki są z pewnością wyzwaniem pastoralnym. Z jednej strony ukazują sferę dystansu pomiędzy świeckimi a duchowieństwem, skalę uprzedzeń, których źródłem są doświadczenia własne lub informacje uzyskane z mediów czy od innych osób. Z drugiej strony stanowią istotną przesłankę dla formacji duchowieństwa, jak i przygotowujących się do przyjęcia sakramentu święceń. Istotną informacją wynikającą z badań jest fakt, że choć młodzi respondenci krytyczny zmysł mają wyostrzony na niespójności w zachowaniach duchownych, to jednak potrafią zauważyć dobre cechy i wyszczególnić, czego oczekują. Może wskazywać to na istniejący prestiż duchownego i związane z nim oczekiwania, by był klarowny w postawach i spójny w nauczaniu, a zarazem w działaniu. Wysoko oceniane są w wymiarze ludzkim takie walory jak kultura osobista i szacunek względem człowieka, wyrażony zwłaszcza w umiejętności słuchania, a w wymiarze religijnym szczególnie kompetencje spowiednicze, jak i umiejętność głoszenia kazań, co pokazuje na źródła pastoralnego oddziaływania, które powinny być objęte szczególną troską. Wyniki badań wskazują także na aktualność praktyczną adhortacji *Pastores dabo vobis*, gdzie fundamentalną rolę spełnia formacja ludzka.

Bibliografia

- Baniak, Józef. „Praktyki religijne katolików XX wieku – analiza socjologiczna”. *Studia Gnesnensia* 16 (2002): 277–318.
- Baniak, Józef. *Ksiądz w oczach młodzieży. Studium socjologiczne*. Poznań: W drodze, 1993.
- Baniak, Józef. *Portret księdza w wyobrażeniach i ocenach polskiej młodzieży. Studium socjologiczne*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos, 2013.
- Bartoszek, Antoni. „Komplementarność celibatu kapłańskiego i życia małżeńsko-rodzinnego. Refleksja teologiczna”. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 43, 2 (2010): 317–332.
- Boss-Nünning, Ursula. *Dimensionen der Religiosität. Zur Operationalisierung und Messung religiöser Einstellungen*. München–Maisz: Chr. Kaiser Verlag, 1972.
- Ciupak, Edward. „Kapłaństwo: powołanie i zawód”. W: *Kult religijny i jego społeczne podłoże*, red. Edward Ciupak, 391–414. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1965.
- Dingemans, Louis. „Przyczynek do socjologii powołań”, tłum. Zofia Skórzyńska i in. W: *Socjologia religii. Wprowadzenie*, oprac. F. Houtart, 146–147. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy, 1962.
- Dobrzański, Stanisław. „Młodzież o kapłaństwie i kapłanach”. *Chrześcijanin w Świecie* 50 (1977): 102.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 1993.
- Kodeks prawa kanoniczego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań: Pallottinum, 1984.

- Mariański, Janusz. „Postawy młodzieży wobec duchowieństwa parafialnego”. W: Janusz Mariański, *Emigracja z Kościoła. Religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych*, 431–442. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2008.
- Pańków, Weronika, Agnieszka Rak. „Wychowanie rodzinne a autorytet Kościoła wśród młodzieży ponadgimnazjalnej”. *Family Forum* 4 (2014): 141–162.
- Paweł VI. *Encyklika „Sacerdotalis caelibatus” Jego Świątobliwości Pawła VI z Bożej Opatrzności papieża do biskupów współbraci w kapłaństwie i wiernych całego świata katolickiego*. Tarnów: Wydawnictwo Biblos, 2002.
- Piwowarski, Władysław, Witold Zdaniewicz, red. *Z badań nad religijnością polską. Studia i materiały*. Poznań–Warszawa: Wydawnictwo Pallottinum, 1986.
- Stark, Rodney, Charles Y. Glock. „Dimension of Religious Commitment”. W: Rodney Stark, Charles Y. Glock, *American Piety*, 11–19. Berkeley: University of California Press, 2005.
- Sarniewicz, Karolina. „«Szaleńcy Pana Boga». Ks. Kazimierz Sowa: Kościół bez księdza też może istnieć. Udowadniają to misje”. *Polska Times*, 25.07.2015. Dostęp 30.01.2017. <http://www.polskatimes.pl/artukul/4686820,szalency-pana-boga-ks-kazimierz-sowa-kosciol-bez-ksiedza-tez-moze-istniec-udowadniają-to-misje,id,t.html>.
- Taras, Piotr. *Spoleczne uwarunkowania i motywy wstąpienia do zakonnego seminarium duchownego*. Poznań–Warszawa: Wydawnictwo Pallottinum, 1972.

Streszczenie

Artykuł jest prezentacją materiału empirycznego zebranego w badaniach na terenie diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, dotyczącego stosunku do duchowieństwa. Biorąc pod uwagę znane w dyskursie naukowym wymiary badań nad postawami wobec Kościoła i duchowieństwa, w socjologii religii badany jest odbiór Kościoła instytucjonalnego oraz duchowieństwa przez katolików, co stanowi jeden z bardziej kontrowersyjnych tematów obecnych w dyskursie publicznym obejmującym zagadnienia religijne. W prezentowanych badaniach respondenci byli pytani o stosunek do duchownych i sposobu wykonywania przez nich swojej misji, a także o przydatność księży dzisiaj, o ocenę zalet i wad osobowych oraz zawodowych księży, jak również o poglądy na temat celibatu duchownych.

Słowa kluczowe: młodzież, duchowieństwo, religijność, celibat

Abstract

PRIESTHOOD AND CLERGYMEN ACCORDING TO THE YOUTH OF THE KOSZALIN-KOŁOBRZEG (KOŁOBRZEG) DIOCESE

The article is a presentation of the empirical material collected in research in the Koszalin-Kołobrzeg (Kołobrzeg) diocese regarding the attitude to the clergy. Considering the dimensions of research on attitudes towards the Church and the clergy, the reception of the institutional Church and the clergy by Catholics is examined in the sociology of religion. This is one of the most controversial topics in public discourse covering religious issues. In the presented research, respondents were asked about the attitude to the clergy and the way they perform their mission, as well as the usefulness of priests today, advantages and disadvantages of personal and professional priests, as well as the view on the celibacy of the clergy.

Keywords: youth, clergy, religiosity, celibacy